

Opportunities and Challenges of Investigative Journalism in Iran

Mohammad Gholi Minavand^{1✉} | Mohammad Mahdi Sohbaty² | Yasaman Khankeshzadeh³

1. Associate Professor, Department of Journalism, Faculty of Communication - Media Sciences, Broadcasting University (IRIB), Iran, E-mail: minavand@iribu.ac.ir
2. Master of Social Science Research, University of Tehran, Tehran, Iran, Email: momahdisohbati@ut.ac.ir
3. Master of Media Management, Department of Journalism, Faculty of Communications, Allameh Tabatabaee'i, Tehran, Iran. E-mail: yasamankhani1380@gmail.com

Article Info ABSTRACT

Article type:
Research Article

Article history:

Received: August 13, 2024
Received in revised form:
September 10, 2024
Accepted: October 4, 2024
Published online: December 14,
2024

Keywords:

Investigative Journalism,
Right to Access to
Information,
Law of Press,
Media.

Objective: The primary issue addressed in this study is understanding the opportunities and challenges of investigative journalism within the unique political, legal, and media structures of Iran. The research examines key variables such as the political structure, government and political forces, public opinion, legal frameworks, access to information, journalism education, and the processes of gaining experience. The objective of this research is to identify challenges, work towards overcoming them, and strengthen and utilize the opportunities and positive outcomes of investigative journalism to achieve results such as transparency and the reduction of corruption in the country.

Method: The study employs qualitative content analysis of interviews conducted with journalists, editors, media managers, legal experts, media experts, and communication and journalism scholars. The reliability of this research in the two main categories of challenges and opportunities was 0.71 and 0.80, respectively.

Findings: The opportunities identified include the high reach of state television and radio (IRIB), whistleblowing systems, the culture of promoting good and preventing wrongdoing (Amr be Ma'ruf), modern technologies, public support on social media, and Iran's status as a developing country. The challenges include weaknesses in journalism education, a weak party structure, poor performance of IRIB, the absence of specialized theoretical literature, slow and incomplete cooperation of organizations in providing information, the lack of specific laws for investigative journalists and their protection, broader criminal liability in Iran, the mis definition of journalism, the presence of disinformation in cyberspace, and the underutilization of modern technologies.

Conclusion: The challenges facing investigative journalism in Iran outweigh the opportunities. Addressing these issues begins with a unified definition of whistleblowing and investigative journalism and extends to political and legal reforms and promoting whistleblowing in public opinion. Like other Middle Eastern countries, Iran has significant weaknesses in information disclosure, with political structures exerting greater control over journalists. Investigative journalism in Iran, like in Saudi Arabia, has not yet matured.

Cite this article: Minavand, M. & Sohbaty, M. & Khankeshzadeh, Y. (2024), Opportunities and Challenges of Investigative Journalism in Iran., 13 (3), 1-20. DOI: <http://doi.org/10.22034/lrsi.2024.473270.1228>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/lrsi.2024.473270.1228>

EXTENDED ABSTRACT

Opportunities and Challenges of Investigative Journalism in Iran

Mohammad Gholi Minavand¹ | Mohammad Mahdi Sohbaty² | Yasaman Khankeshzadeh³

1. Associate Professor, Department of Journalism, Faculty of Communication - Media Sciences, Broadcasting University (IRIB), Iran, E-mail: minavand@iribu.ac.ir

2. Master of Social Science Research, University of Tehran, Tehran, Iran, Email: momahdisohbati@ut.ac.ir

3. Master of Media Management, Department of Journalism, Faculty of Communications, Allameh Tabatabae'i, Tehran, Iran. E-mail: yasamankhani1380@gmail.com

Introduction:

in the networked society, investigative journalism has experienced a different trajectory over the years. Analyzing the challenges and opportunities facing investigative journalism has become a crucial part of the global academic discourse on journalism. Each year, numerous articles are published, and conferences are held to shed light on the future of investigative journalism in different countries. The Global Investigative Journalism Conference also accepts papers on this topic annually as part of its efforts in this field.

To examine investigative journalism in the country, it is essential to analyze it within the political, legal, judicial, media, and educational contexts to gain a clearer understanding of the investigative journalism landscape. This approach allows researchers to identify the strengths and weaknesses that arise from and interact with these contexts. Such an analysis is more thorough and precise, enabling a comprehensive assessment to identify useful solutions by understanding the challenges and opportunities. Therefore, the primary focus of this research is to understand the opportunities, challenges, strengths, and weaknesses of investigative journalism within Iran's specific political, legal, and media frameworks. In this process, we will examine key and related variables such as the political structure, government and political forces, public opinion, legal and regulatory frameworks, access to information, educational status, and training processes. Understanding these elements aims to assist in identifying challenges, addressing them, and enhancing the positive outcomes of investigative journalism, such as increased transparency and reduced corruption in the country.

Methodology:

The methodology of this study involves qualitative content analysis of semi-structured interviews with journalists, media managers, editors, legal and media experts, and university professors, with a sample size of 22 participants. This sample was selected using

convenience and snowball sampling methods. The reliability of the research, based on Scott's Pi, was 71% for challenges and 80% for opportunities.

Result:

Initially, it can be said that the challenges facing investigative journalism in the country outweigh the opportunities, necessitating efforts and planning to improve the situation. First, Iran's status as a developing country presents numerous opportunities for investigative journalists. These opportunities can flourish with greater access to information and data. Additionally, the extensive reach of a large broadcasting organization like the Islamic Republic of Iran Broadcasting (IRIB), which has a high penetration rate across the country, provides a platform for raising public awareness and influencing public opinion. Another unique asset in the country is the whistleblowing system, which should serve as a bridge between investigative journalists and the public for reporting corruption. This system forms a suitable foundation for participatory media. Moreover, the cultural principle of enjoining good and forbidding evil (Amr be Ma'ruf va Nahi az al-Munkar) offers a significant opportunity to strengthen and utilize the whistleblowing system among the general public. Finally, new tools and technologies can enhance access to information, increase trust and protection, and facilitate its dissemination, while also making the formation of a public sphere easier through digital platforms.

Conclusions:

The primary issue is the lack of precise definitions for concepts such as investigative journalism, whistleblowing, and exposure in journalistic discourse. This ambiguity leads to inconsistencies in judicial practices, journalists' lack of awareness of their capabilities and limitations, and the conflation of investigative cases. Part of this conceptual confusion stems from the absence of indigenous theorization that aligns with the country's cultural and legal structures. The initial recommendation is to clarify and refine these concepts within the academic domain. This will help standardize party regulations, judicial practices, legal frameworks, and the understanding of journalists, ultimately facilitating investigative journalism.

The second issue is the weakness in the political and party structure. There is no special legal protection for investigative journalism, and the legal system in Iran primarily focuses on the non-disclosure of organizational information, with little support from IRIB and other entities. Additionally, the country's party system lacks the legal cohesion found in other countries, reducing the extent of party support. Party support is crucial for covering costs, providing legal backing, and shaping public opinion. Recommendations in this area include organizing the party structure, legal reforms (involving judges and information access), and greater flexibility from IRIB in supporting journalists.

The third issue concerns public opinion and social media. The poor economic situation and widespread news of corruption and cronyism have led to public disillusionment, even

with investigative reports. Finally, these issues and recommendations require further research to statistically document the impact of investigative journalism on public opinion. Additionally, attending court proceedings and interviewing judges could provide insights into the judiciary's overall approach to investigative journalism, helping address the limitations of the current research.

The challenges facing investigative journalism in the country are more significant than the opportunities. Addressing these challenges begins with a unified definition of whistleblowing and investigative journalism, leading to reforms in the political and legal structures and the promotion of whistleblowing in public opinion. Similar to other Middle Eastern countries, Iran has a serious deficiency in providing information, with the political structure exerting greater control over journalists. Investigative journalism in Iran, like in Saudi Arabia, has yet to mature (Al-Menia, 2017). Furthermore, the media ownership structure in Iran, similar to that in Nigeria, weakens investigative journalism. A specialized approach using modern technologies is essential for providing a better outlook for specialized journalism in the country. Revamping journalism education in Iran, akin to Nigeria, given the country's poor economic conditions and systemic corruption, will shape public opinion as a future watchdog. Utilizing new tools and technologies to protect information sources is also a significant gap in journalism in both Iran and Nigeria (Oninankya et al., 2020).

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank anonymous reviewers.

Ethical considerations

Not applicable.

Funding

Not applicable.

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فرصت‌ها و چالش‌های روزنامه‌نگاری تحقیقی در ایران

محمد میناوند^{1✉}، محمد مهدی صحبتی^۲، یاسمن خانکش زاده^۳

۱. دانشیار، گروه ژورنالیسم، دانشکده علوم ارتباطات - رسانه، دانشگاه صدا و سیما، تهران، (نویسنده مسئول)، رایانامه: minavand@iribu.ac.ir

۲. کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه تهران، ایران، تهران، رایانامه: momahdisohbati@ut.ac.ir

۳. کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، دانشکده علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، ایران، تهران، رایانامه: yasamankhani1380@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: مسئله اصلی این تحقیق فهم فرصت‌ها چالش‌های روزنامه‌نگاری تحقیقی در ساختار سیاسی، حقوقی و رسانه‌ای مختص به ایران است. در این مسیر به بررسی متغیرهای مهمی همچون ساختار سیاسی، دولت و نیروهای سیاسی، افکار عمومی، چارچوب‌های حقوقی و قانونی، نحوه و میزان دسترسی به اطلاعات، وضعیت آموزش و فرایندهای کسب تجربه خواهیم پرداخت. این پژوهش با هدف شناسایی چالش‌ها و تلاش برای رفع آن و تقویت و استفاده از فرصت‌ها و نتایج مثبت روزنامه‌نگاری تحقیقی برای دستیابی به نتایج آن مانند شفافیت و کاهش فساد در کشور است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۵/۲۳	روش: روش این تحقیق تحلیل محتوای کیفی است که داده‌های آن از طریق مصاحبه با خبرنگاران، سردبیران، مدیران رسانه‌ای، کارشناس حقوقی، کارشناسان رسانه و اساتید حوزه ارتباطات و خبر بدست آمده است. پایایی این تحقیق در دو مقوله اصلی یعنی چالش و فرصت به ترتیب ۰/۷۱ و ۰/۸۰ بود.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۶/۲۰	یافته‌ها: فرصت‌ها شامل ضریب نفوذ بالای صدواسیما، سامانه سوت‌زنی، فرهنگ امر به معروف، تکنولوژی‌های نوین، همراهی افکار عمومی در شبکه‌های اجتماعی و قرارداد داشتن ایران به عنوان کشوری در حال توسعه است. چالش‌ها نیز شامل، ضعف آموزش روزنامه‌نگاری، ضعف ساختار حزبی، ضعف عملکرد صدواسیما، فقدان ادبیات نظری اختصاصی، همکاری کند و ناقص سازمان‌ها در ارائه اطلاعات، جای خالی قوانین مختص خبرنگاران تحقیقی و حمایت از آنان، دایره جرائم گسترده‌تر در ایران، خطای تعریف روزنامه‌نگاری، فضای مجازی و دروغ‌پراکنی و عدم استفاده از تکنولوژی نوین است.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۷/۱۳	نتیجه: نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که چالش‌های پیش روی روزنامه‌نگاری تحقیقی در کشور بیش از فرصت‌هاست. اصلاح این رویه از تعریف واحد از سوت‌زنی و روزنامه‌نگاری تحقیقی آغاز شده و به اصلاح ساختار سیاسی و حقوقی و رواج سوت‌زنی در افکار عمومی ختم می‌شود. ایران مشابه کشورهای حوزه خاورمیانه ضعف جدی در ارائه اطلاعات داشته و ساختار سیاسی غلبه و تسلط بیشتری بر خبرنگاران دارد. روزنامه‌نگاری تحقیقی در ایران مانند عربستان هنوز به بلوغ نرسیده است. همچنین ساختار مالکیت رسانه‌ها در ایران مانند نیجریه، روزنامه‌نگاری تحقیقی را تضعیف می‌کند. همچنین رویکرد اختصاصی با استفاده از فناوری‌های مدرن نیاز اصلی برای ارائه چشم‌انداز بهتر در حوزه روزنامه‌نگاری تحقیقی برای کشور است. بازسازی آموزش روزنامه‌نگاری در ایران به مانند نیجریه با شرایط اقتصادی نامناسب کشور و فسادهای درون سیستم، عامل شکل‌دهی به افکار عمومی در آینده به‌عنوان نگرهبان است.
کلیدواژه‌ها: روزنامه‌نگاری تحقیقی، حق دسترسی به اطلاعات، ساختار رسانه‌ای.	

استناد: میناوند، محمد، صحبتی، مهدی، خانکش زاده، یاسمن (۱۴۰۳)، فرصت‌ها و چالش‌های روزنامه‌نگاری تحقیقی در ایران، ۱۳(۳).

DOI : <http://doi.org/10.22034/Irsi.2024.473270.1228>

مقدمه:

از آن زمان که روزنامه‌نگاری و رسانه به عنوان رکن چهارم دموکراسی مطرح شد، تا در دهه ۶ تا ۸ قرن ۲۰ میلادی که روزنامه‌نگاری تحقیقی دستاوردهای شگرفی مانند برکناری ریچارد نیکسون رئیس جمهور آمریکا به دست آورد، دغدغه اصلی روزنامه‌نگاران کشف حقیقت و آگاه‌ساختن مردم بود. روزنامه‌نگاری تحقیقی اما در گامی فراتر به دنبال کشف و یافتن اطلاعاتی بود که کسانی عامدانه دوست نداشتند آن‌ها فاش شود (دی‌برگ^۱، ۲۰۰۸). اطلاعاتی که شامل فسادها، زویندهای مالی و اقتصادی، تقلب‌ها و دیگر کارهای غیرقانونی است. اما روزنامه‌نگاری تحقیقی بعد از سال‌ها در جامعه شبکه‌ای سرنوشت متفاوتی پیدا کرده است. به طوری که بررسی چالش‌ها و فرصت‌های پیش روی روزنامه‌نگاری تحقیقی جزء مهمی از ادبیات علمی روزنامه‌نگاری در جهان است. سالیانه مقالات و کنفرانس‌هایی برگزار می‌شود تا تصویر آینده روزنامه‌نگاری تحقیقی در کشورهای مختلف روشن‌تر شود. کنفرانس جهانی روزنامه‌نگاری تحقیقی^۲ نیز در همین راستا سالیانه مقالاتی با این موضوع پذیرش می‌کند.

در یکی از این مقالات هوستون^۳ معتقد است با کاهش شدید درآمدهای تبلیغاتی و تعدیل نیروها در سازمان‌های خبری، نگرانی‌ها در مورد آینده روزنامه‌نگاری تحقیقی دائماً افزایش یافته است. دونالد بارتلت و جیمز استیل^۴ در گزارش‌های Nieman نوشتند: «رسانه‌های تحقیقی در حال کاهش هستند؛ موضات اساسی پوشش داده نمی‌شوند؛ دموکراسی آسیب خواهد دید» (هوستون، ۲۰۱۰). هوستون پیش‌بینی کرده است که یکی از مدل‌های آینده روزنامه‌نگاری تحقیقی، مدل فردی است، مانند استون^۵، که در قرن بیستم خبرنامه تحقیقی خود را منتشر می‌کرد. نمونه‌های دیگری از این نوع شامل سیدنی هیرش^۶ است که تحقیقات مستقلی را با حمایت اولیه کم از رسانه‌های اصلی انجام داده است و لورتا توفانی^۷ که به تازگی برنده جایزه‌ای درباره سوء استفاده‌ها در کارخانه‌های چینی شده است، درحالی که هیچ رسانه اصلی کار او را تأمین مالی نکرده است. (همان) هوستون نتیجه می‌گیرد سه پدیده عمده نقش برجسته‌ای در شکل‌گیری آینده روزنامه‌نگاری تحقیقی دارند: رشد سازمان‌های غیرانتفاعی، رشد فناوری‌ها (کامپیوترها و نرم‌افزارهای آن) و رشد شبکه‌ها این عوامل به معنای تمرکز بیشتر بر خود روزنامه‌نگاری تحقیقی، مشارکت بیشتر شهروندان در شکل‌دهی به مسائل و همکاری بیشتر به جای رقابت هستند.

اما علاوه بر هوستون، کسانی مانند آنتای^۸ (۲۰۲۳) در نیجریه و المینیا^۹ (۲۰۱۷) در عربستان سعودی به بررسی چالش‌های روزنامه‌نگاری تحقیقی در کشورشان پرداخته‌اند. نکته مشترکی که در پژوهش هر دو نفر وجود دارد، تاثیر ساختارهای سیاسی حاکم بر کشورهای نیجریه و عربستان سعودی و نظام حقوقی آنان بر فعالیت روزنامه‌نگاران تحقیقی است. همچنین شاپیرا^{۱۰} نیز به نقش سیستم حقوقی بر روزنامه‌نگاری تاکید دارد. در میان پژوهش‌های داخلی نیز لالمی به مشکلات و مخاطرات روزنامه‌نگاری تحقیقی در کشور پرداخته است که ساختار سیاسی را واجد اهمیت می‌داند. از نظر وی متغیرهای متفاوتی برای تشخیص خطرات و مشکلات و مقایسه

¹ Hugo de Burgh

² Global Investigative Journalism Conference

³ Brant Houston

⁴ Barlett & Steele

⁵ Isidor Feinstein Stone

⁶ Sydney Hirsch

⁷ Loretta Tofani

⁸ Sunday J. Antai

⁹ Ali Almania

¹⁰ Roy Shapira

شرایط و کشورها بیان شده است، که موارد زیر مرتبط با ساختار سیاسی است. نوع ساختار سیاسی کشور، قوانین مطبوعاتی و آزادی بیان، حقوق حمایتی روزنامه‌نگاران، رویه قضائی و استقلال قوه قضائیه (لالمی و همکاران ۱۳۸۹).

علاوه بر اینها ساختار رسانه‌ای نیز جزء دیگری از چارچوب حاکمیت، بر روند روزنامه‌نگاری تحقیقی موثر است. از آنجایی که روزنامه‌نگاری در خلأ اتفاق نمی‌افتد (هانیتز^{۱۱} و همکاران ۲۰۱۲ ص ۷۹۷؛ مانچینی^{۱۲} ۲۰۰۰ ص ۲۶۷) نوع مالکان، نوع مالکیت‌ها و نوع رقابت‌های موجود در بازار اخبار بر سازماندهی، محتوای اخبار و شیوه‌های روزنامه‌نگاری در محیط‌های مختلف تأثیر می‌گذارد (دونوچه^{۱۳} ۱۹۸۵). به همین دلیل، در ادبیات علمی توافق کلی وجود دارد که خودمختاری روزنامه‌نگاری درجه آزادی که خبرنگاران در انجام وظایف حرفه‌ای خود دارد (هانیتز و ریچ^{۱۴}، ۲۰۱۳ ص ۱۳۵) توسط تجاری‌سازی و کنترل شرکتی محدود می‌شود. این نیروها اغلب به عنوان عواملی که باعث کاهش کیفیت روزنامه‌نگاری می‌شوند، شناخته می‌شوند (همان).

بنابراین برای بررسی روزنامه‌نگاری تحقیقی در کشور باید آن را در بافتار سیاسی، حقوقی، قضائی، رسانه‌ای و آموزشی بررسی کرد تا تصویر روشن‌تری از فضای روزنامه‌نگاری تحقیقی ترسیم کرد. این نوع بررسی فرصت را به پژوهشگران می‌دهد که نقاط مثبت و منفی‌ای را که زاده همان بافتار و در تعامل با آن شکل گرفته است را استخراج کند. چنین فهمی، عمیق‌تر و دقیق‌تر است و اجازه و فرصت بررسی همه جانبه برای دستیابی به راه‌حل‌های مفید با شناخت چالش‌ها و فرصت‌ها را می‌دهد. بنابراین مسئله اصلی این تحقیق فهم فرصت‌ها چالش‌ها، نقاط مثبت و منفی روزنامه‌نگاری تحقیقی در ساختار سیاسی، حقوقی و رسانه‌ای مختص به ایران چیست؟ در این مسیر به بررسی متغیرهای مهم و مرتبط همچون ساختار سیاسی، دولت و نیروهای سیاسی، افکار عمومی، چارچوب‌های حقوقی و قانونی، نحوه و میزان دسترسی به اطلاعات، وضعیت آموزش و فرایندهای آموزش و کسب تجربه خواهیم پرداخت. فهم این مولفه‌ها با هدف کمک به شناسایی چالش‌ها و تلاش برای رفع آن و تقویت و استفاده از فرصت‌ها و نتایج مثبت روزنامه‌نگاری تحقیقی مانند شفافیت و کاهش فساد در کشور است.

پیشینه پژوهش

آندروود^{۱۵} (۲۰۰۸) در کتاب «از یهوه به یاهو!»^{۱۶} ریشه‌های گزارش‌گری تحقیقی را به انگلستان قرن شانزدهم و اصلاح‌گران مذهبی آن دوره که اشتیاق خود را به عهد جدید نسبت می‌دادند، ردیابی می‌کند. «بسیاری از عناصر سنت نبوی (مانند روح، اخلاقیات خشمگین، تلاش برای حفظ پاکیزگی ارزش‌ها، دعوت به تجدید روحی و اخلاقی، و احساس شدید فساد) که در همه جا وجود دارد امروزه در بهترین خبرنگاران تحقیقی یا ویرایشگران فعال به طور معمول یافت می‌شود» (هوستون ۲۰۱۰).

گالوائو^{۱۷} (۲۰۲۳) نیز، ریشه‌های روزنامه‌نگاری تحقیقی را به اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم نسبت می‌دهد. در دوره‌ی مکرکینگ^{۱۸}، روزنامه‌نگارانی مانند آپتون سینکلر و آیدا بی. ولز^{۱۹} از مهارت نویسندگی خود برای افشای فساد، کار کودکان و

¹¹ Hanitzsch & Bergansa,

¹² Mancini

¹³ Donohue

¹⁴ Reich

¹⁵ Doug Underwood

¹⁶ From Yahweh to Yahoo

¹⁷ Grzegorz Galvao

¹⁸ Muckraking Era

¹⁹ Ida B. Wells Upton Sinclair

بی‌عدالتی‌های مختلف اجتماعی استفاده کردند. تلاش‌های اولیه این روزنامه‌نگاران راه را برای روزنامه‌نگاری تحقیقی به عنوان یک حوزه متمایز هموار کرد.

از اوایل قرن ۲۰ میلادی فعالیت رسانه‌ها و مطبوعات به صورت جدی به سوی حرفه‌ای شدن حرکت کرد تا اینکه در سال ۱۹۲۳ انجمن روزنامه‌نگاران امریکا^{۲۰} «قوانین روزنامه‌نگاری» را تصویب کرد. با حرفه‌ای شدن مطبوعات و اعمال استانداردهای آن، مقررات اخلاقی برای رسانه‌ها وضع شد که مطابق آن، نقش «سگ نگهبان»^{۲۱} به رسانه‌ها اطلاق شد. این نوع تلقی از رسانه آن را ملزم می‌کرد که در خدمت رصد و اطلاع‌رسانی مشکلات مردم باشد (باران و دیویس^{۲۲}، ۱۳۹۷: ۲۱۸). این موضع رسانه‌ها باعث شد تا جذابیت تحقیق درباره فساد و ناکارآمدی در میان روزنامه‌نگاران بیش از پیش باشد. نظریه مسئولیت اجتماعی رسانه‌ها^{۲۳} نیز با مشخص نمودن وظایف و اختیارات رسانه‌ها، روزنامه‌نگاران را در برابر مردم و افکار عمومی مسئول می‌داند (همان: ۲۲۷).

بعد از دهه ۶۰ میلادی که تسلط بر رسانه‌ها توسط دولت و صاحبان قدرت و ثروت بیشتر شد، عده‌ای از روزنامه‌نگاران با جدا شدن از این مسیر، به دنبال کشف فسادها و بی‌کفایتی‌ها و... رفتند که صاحبان اصلی رسانه و دولت‌ها به دنبال اختفای آنها بودند. روزنامه‌نگاران تحقیقی «مرزها» را بین نظم و انحراف تنظیم می‌کنند، این تنظیم به وسیله نشان دادن ابعاد اخلاقی که از سوی صاحبان قدرت مورد سو استفاده قرار گرفته است صورت می‌پذیرد (دی‌برگ، ۲۰۰۸: ۱۵).

برای شناخت بهتر باید آن را از دیگر مفاهیم متمایز کرد و ویژگی آن را برشمرد. از دید دی‌برگ و لاشمر^{۲۴} (۲۰۰۰) روزنامه‌نگاری تحقیقی شغل کشف حقیقت و شناسایی خطاهای آن در هر رسانه‌ای است که در دسترس است. این کار روزنامه‌نگاری و از کارهای ظاهراً مشابهی که توسط پلیس، وکلا، حسابرسان و نهادهای نظارتی انجام می‌شود متمایز است، زیرا محدود به هدف نیست. همچنین هوستون (۲۰۱۰) معتقد است، روزنامه‌نگاری تحقیقی چندوجهی است. این نوع روزنامه‌نگاری شامل گزارش‌گری اصلی با مستندات دقیق و مصاحبه‌های متعدد است. از نظر مالی محافظه‌کار است و به بررسی هدررفت‌ها، تقلب‌ها و سوءاستفاده‌ها در سازمان‌های دولتی می‌پردازد.

همانطور که اشاره شد ساختار سیاسی نقش مهمی در روزنامه‌نگاری تحقیقی دارد. ساختار سیاسی به نهادها یا حتی گروه‌ها و روابط آنها با یکدیگر، الگوهای تعامل آنها در نظام‌های سیاسی و مقررات سیاسی، قوانین و هنجارهای موجود در نظام‌های سیاسی و نحوه اداره یک دولت اشاره دارد (گلدستین^{۲۵} ۱۹۹۱). شناخت ساختار باعث شناخت بهتر روزنامه‌نگاری تحقیقی می‌شود. روزنامه‌نگاری تحقیقی، همان‌طور که در غرب به کار می‌رود، با آنچه که روزنامه‌نگاران سعودی و سایر عرب‌ها روزنامه‌نگاری تحقیقی می‌نامند متفاوت است و آنچه که اکثر روزنامه‌ها در کشورهای عربی منتشر می‌کنند این تفاوت را نشان می‌دهد (النصار^{۲۶}، ۲۰۱۴). بنابراین باید در تعریف

²⁰ American Society of Journalists and Authors

²¹ WatchDog

²² Stanley J. Baran, Dennis K. Davis

²³ Social Responsibility Theory Mass Communication

²⁴ Lashmar

²⁵ Avery Goldstein

²⁶ Al-Nassar

روزنامه‌نگاری تحقیقی به مقوله ساختار سیاسی توجه کرد. دو نمونه از مهمترین مولفه‌هایی که از ساختار سیاسی تاثیرپذیر است رویه قضایی و حق دسترسی به اطلاعات است.

انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات به عنوان امر پیشینی اولویت داشته و به حق دسترسی اطلاعات مربوط است. این حق یعنی به رسمیت شناختن دسترسی به اطلاعات برای افراد و به تبع آن برای مطبوعات و تکلیف نمودن دولت‌ها به منظور شفاف‌تر کردن عملکردهای خویش تا اطلاعات مربوط به منافع عموم را در اختیار عموم و مطبوعات قرار دهند (حاجی، ۱۳۹۳: ۷). حامیان شفافیت، قوانین دسترسی به اطلاعات (FOI²⁷) را به عنوان راه حلی برای پاسخگویی در دموکراسی‌های در حال گذار می‌شناسند. این قوانین به‌ویژه به عنوان ابزارهای ضروری و مؤثر برای نظارت بر استفاده دولت از منابع عمومی، کشف فساد و مستندسازی هدررفت، تقلب و سوءاستفاده به شمار می‌روند. در کشورهایی که گزارش‌گری تحقیقی هنوز در حال رشد است، خبرنگاران و نویسندگان ممکن است نتوانند از حق خود برای درخواست اطلاعات استفاده کنند (کیت²⁸، ۲۰۱۱). افرادی مانند مک‌کوایل حق دسترسی به اطلاعات را با مسئولیت اجتماعی عجیب شده می‌دانند که در روزنامه‌نگاری تحقیقی این امر پررنگ‌تر است. (مک‌کوایل²⁹، ۱۳۸۸).

رویه قضایی به عنوان امر پسینی در روزنامه‌نگاری تحقیقی مطرح می‌شود. قواعدی که از تصمیمات محاکم به دست می‌آید «رویه قضایی» نامیده می‌شود؛ تصمیم هر دادگاه به صورت رأی اعلام می‌شود، بنابراین، آرای صادره از محاکم، جزء آن است (اسلامی‌پناه، ۱۳۹۷). رویه قضایی در شیوه برخورد با افشاگران و مفسدان اهمیت دارد. شناخت ارتباطات قوی بین اجرای قانون و روزنامه‌نگاری مسئولیت‌پذیر، فضای لازم را برای تحلیل بازنگری در نهادهای قانونی بر اساس نحوه مشارکت آنها در تولید اطلاعات فراهم می‌آورد (شاپیرا³⁰، ۲۰۱۹). خروجی تعاملات بین ساختار سیاسی و روزنامه‌نگاران به ضلع سوم یعنی افکار عمومی متصل می‌شود و بر آن اثرگذار است.

افکار عمومی حاوی روابط میان فردی و رسانه‌هاست. همچنین افکار عمومی فرایند اجتماعی است که از طریق بده‌بستان‌های اجتماعی و تغییر تحولات آن حاصل می‌شود (لازار³¹، ۱۴۰۱: ۷۸). افکار عمومی در روزنامه‌نگاری تحقیقی به دلیل اعطای وظیفه نگهبانی از جامعه و کشف فساد گره خوردگی ماهوی باهم دارند؛ زیرا اصولاً هدف اصلی هر متن روزنامه‌نگارانه تحقیقی افشای فساد برای اصلاح وضعیت به سود مردم است. پروتس³² و همکاران معتقدند سه سازوکار نوع رسانه، سبک ارائه و سن مسئله برای تاثیرگذاری نتایج پرونده تحقیقی بر افکار عمومی موثر است.

اما ویژگی ارزشمند دیگر روزنامه‌نگاری تحقیقی افشاگری است. این نوع روزنامه‌نگاری بر شناسایی، تحلیل و انتشار اطلاعات عموماً ناخوشایند که کسانی که هدف آن هستند تمایل دارند پنهان نگه دارند، تأکید دارد. روزنامه‌نگاری تحقیقی زمانی شروع می‌شود که نیاز به مقابله با مشکلات اجتماعی مانند فساد، ترور و سوءمصرف مواد در جامعه به وجود بیاید. یوشا³³ ۲۰۱۷ نیز اشاره می‌کند که روزنامه‌نگاری تحقیقی «به‌طور عمده برای افشای مسائل خاصاً جرایم، تخلفات و فساد در یک جامعه/اجتماع، سازمان‌های خصوصی و

²⁷ Freedom of Information

²⁸ Doyle kate

²⁹ Denis McQuail

³⁰ Judith Lazar

³¹ David L. Protes

³² Muhammad Jameel Yusha'u

سازمان‌های عمومی» انجام می‌شود. هدف نهایی این نوع روزنامه‌نگاری ایجاد و تثبیت تغییرات مثبت در جامعه است، هرچند که آیا این تغییرات واقعاً به وقوع می‌پیوندد یا نه، موضوعی برای بحث است (آنتای ۳، ۲۰۲۳).

می‌توان چارچوب نظری را با نقل قول جان پیلگر^{۳۴} به عنوان جمع‌بندی به پایان رساند که نقش اصلی روزنامه‌نگاران این است که زمانی که برخی (افراد و نیروها) مردم را فریب می‌دهند به آنان بگویند چه اتفاقی در حال رخ دادن است. به طور خلاصه، روزنامه‌نگاران تحقیقی تلاش می‌کنند تا به حقیقتی دست یابند که معمولاً مبهم است، زیرا به نفع دیگرانی است که می‌خواهند مبهم باشد. آن‌ها موضوعاتی را انتخاب می‌کنند که عده‌ای می‌خواهند مخفی بماند. روزنامه‌نگاران تحقیقی در روش تحقیق خود سعی می‌کنند بی‌طرفانه گواهی دهند. افشاگری آن‌ها نیز، در راستای منافع عمومی خواهد بود (جان پیلگر، ۲۰۰۵).

۱- مطالعات داخلی:

۱- شیده لالمی در سال ۱۳۸۸ در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان «موانع و چالش‌های شکل‌گیری روزنامه‌نگاری تحقیقی در ایران» به این موضوع پرداخت. او به صورت پیمایشی و کمی این تحقیق را انجام داده است، چهار فرضیه کلی در خصوص ارتباط میان فضای سیاسی و شکل‌گیری روزنامه‌نگاری تحقیقی، میزان آشنایی روزنامه‌نگاران داخل کشور با تکنیک‌ها و روش‌های تهیه گزارش تحقیقی و عدم شکل‌گیری روزنامه‌نگاری تحقیقی، محدودیت‌های اقتصادی و عدم شکل‌گیری روزنامه‌نگاری تحقیقی و عدم برخورداری از امنیت شغلی و ضعف قوانین حامی روزنامه‌نگاران با عدم شکل‌گیری روزنامه‌نگاری تحقیقی در ایران رابطه وجود دارد. که هرچهار فرض آن تایید می‌شود. لالمی نتیجه می‌گیرد روزنامه‌نگاری تحقیقی به عنوان یک سبک شناخته شده و معتبر جهانی هنوز در میان روزنامه‌نگاران و نیز مدیران روزنامه‌های ایران شناخته شده نیست و شاید همین امر یکی از اصلی‌ترین موانع شکل‌گیری این سبک در روزنامه‌نگاری ایران باشد. همچنین لالمی پیشنهاد می‌دهد با توجه به حساسیت‌های موجود در انتشار گزارش‌های سیاسی در همه کشورهای جهان و از آن جمله در ایران، بتوان حرکت برای شکل‌گیری این شیوه روزنامه‌نگاری در ایران از حوزه‌های اجتماعی (که جامعه ایران امروز با پرسش‌های بسیاری نیز در مورد آن مواجه است) آغاز کرد.

۲- همچنین عباس لطفی در سال ۱۴۰۰ در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل سلسله‌مراتبی فازی موانع و چالش‌های شکل‌گیری خبرنگاری تحقیقی در صداوسیما» به موضوع چالش خبرنگاری تحقیقی در صداوسیما پرداخت. لطفی در این تحقیق با استفاده از نظریات اساتید روزنامه‌نگاری به عنوان متخصصین و کارشناسان و به صورت دلفی این پژوهش را انجام داده است. لطفی ۵ عامل را در شکل‌گیری اوضاع نامطلوب روزنامه‌نگاری تحقیقی در ایران موثر می‌داند. ۱- فضای بسته سیاسی ۲- فقدان امنیت شغلی خبرنگاران در ساختار صداوسیما، ۳- خبرنگاری وابسته به دولت یا حاکمیت، ۴- رشد فضای خبرنگاری سلبریتی ۵- کاهش آموزش سواد خبرنگاری.

۳- مقاله «نقش روزنامه‌نگاری تحقیقی در گسترش رفاه اجتماعی» از عباس اسدی، ۱۳۹۱. اسدی سوال اصلی پژوهش خود را اینگونه بیان می‌دارد که این مقاله که رو یکرد نظری - عملی دارد، به دنبال یافتن پاسخ بین سؤال است که روزنامه‌نگاری تحقیقی چگونه می‌تواند با فساد به‌عنوان یکی از موانع رفاه اجتماعی مبارزه کند؟ اسدی مقاله خود را بر اساس روش کتابخانه‌ای به پیش برده

³³ Sunday Antai

³⁴ John Pilger

است و در مقاله خود چنین نتیجه می‌گیرد: مبارزه با کلیه اشکال فساد، یکی از وظایف و رسالت‌های جهانی روزنامه‌نگاران به شمار می‌آید. رسانه‌های مستقل با افشاگری مفاسد و زوایای پنهان زدوبندها، ضمن کمک به شفاف‌سازی در جامعه، برابری فرصت‌ها و رفاه اجتماعی را برای تمامی شهروندان فراهم می‌کنند. تحت فشار رسانه‌های مستقل، تعهدات دولت‌ها و مقامات مسئول در مبارزه با فساد، عملی می‌شود. روزنامه‌نگاری تحقیقی یکی از انواع روزنامه‌نگاری است که منحصرأ در جستجوی «فساد» و برملاکردن آن است.

۲- مطالعات خارجی:

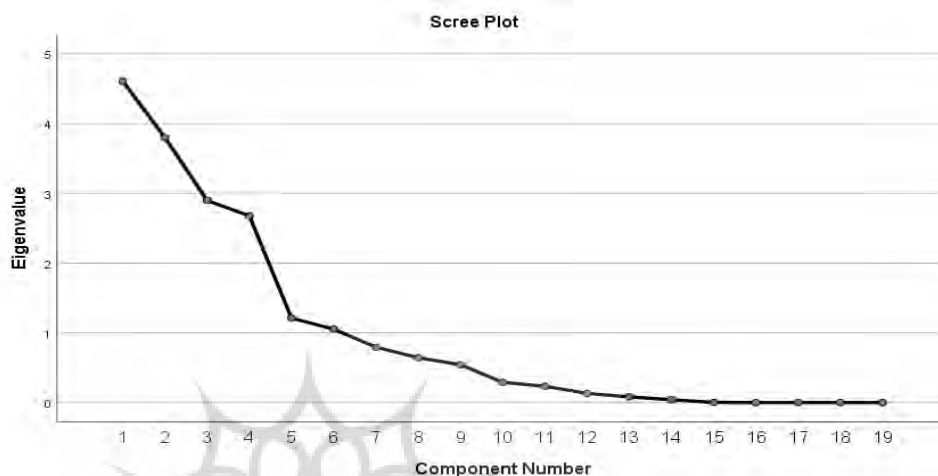
۱- از علی المنیا به موضوع «چالش‌های پیش روی روزنامه‌نگاری تحقیقی در عربستان سعودی» پرداخته است. المنیا در این تحقیق به دنبال یافتن این پاسخ است که آیا تغییرات سیاسی که پس از به‌اصطلاح «بهار عربی» در سال ۲۰۱۰ در برخی کشورهای عربی رخ داده، منجر به افزایش یا کاهش گزارش‌های تحقیقی شده است. روش وی در این تحقیق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با سه سردبیر روزنامه‌های سعودی بوده و از آن‌ها درباره معیارهایشان برای پذیرش یا رد داستان‌های تحقیقی پرسیده شد. وی با روش‌شناسی توصیفی-تحلیلی چنین نتیجه می‌گیرد که عمل روزنامه‌نگاری تحقیقی در عربستان سعودی به دلیل ارتباط قوی بین رسانه و نظام سیاسی در سطح بسیار پایینی قرار دارد. این مطالعه تأکید می‌کند که روزنامه‌های سعودی تحت کنترل نظام سیاسی هستند، ساختارهای نهادی ندارند و توسط سردبیرانی اداره می‌شوند که به‌صورت مستقل عمل نمی‌کنند و نظام سیاسی تعیین می‌کند که آن‌ها چه کارهایی می‌توانند انجام دهند. برخی از سردبیران بیشتر از دیگران در مورد اجازه دادن به گزارش‌های تحقیقی محتاط هستند، زیرا این امر ممکن است تأثیر منفی بر آن‌ها داشته باشد. آن‌ها قبل از انتشار گزارش‌های تحقیقی از مقامات اجازه می‌گیرند که این خلاف اصل آزادی مطبوعات است. این مطالعه تأکید می‌کند که قوانین مطبوعاتی عربستان انگیزه‌ای برای روزنامه‌نگاری تحقیقی فراهم نمی‌کنند و روزنامه‌نگاران از آزادی کمی برخوردار هستند. آن‌ها نگران هستند که گزارش‌هایشان منجر به دستگیری آن‌ها شود. تغییرات در فضای سیاسی در برخی کشورهای عربی منجر به اقدامات سخت‌گیرانه‌تری علیه گزارش‌های تحقیقی شده است. به دلیل نبود سیاست‌های جامع برای تنظیم روزنامه‌نگاری تحقیقی در عربستان سعودی، فرصت کمی برای شکوفایی این نوع روزنامه‌نگاری در این کشور وجود دارد.

پژوهش حاضر از نظر بررسی موانع تحقق یا تضعیف روزنامه‌نگاری تحقیقی با پژوهش‌های مذکور شباهت دارد. اما از حیث روش بررسی با پژوهش‌های داخلی تفاوت دارد. همچنین با گذشت زمان نسبتاً طولانی و بروز تغییرات و تحولات سیاسی و اجتماعی گسترده اجرای تحقیق در این زمینه در شرایط کنونی در کشور ما ضروری و مفید به نظر می‌رسد اما این پژوهش نتایج متفاوتی را نشان می‌دهد. تفاوت دیگر نیز، بررسی فرصت‌ها و نقاط مثبت روزنامه‌نگاری تحقیقی است که در این پژوهش‌ها بدان اشاره نشده است.

روش‌شناسی پژوهش

روش جمع‌آوری اطلاعات: مصاحبه نیمه‌ساختاریافته از خبرنگاران، مدیران رسانه‌ای، سردبیران کارشناسان حقوقی و کارشناسان رسانه‌ای (اساتید دانشگاه) و مصاحبه خبری سایت‌ها (مصاحبه عبدی و محمد مهاجری در گفت‌وگو با شفقنا و مصاحبه علی عبدالخانی در سایت خبری عصر ماه اهواز در خصوص روزنامه‌نگاری تحقیقی).

شیوه تحلیل: تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌ها که واحد کدگذاری به تناوب، کلمه، جمله یا پاراگراف است. واحد فحوا نیز ساختار مصاحبه است. همچنین برای تقسیم‌بندی ۴ بعد اصلی که مبنای تحلیل قرار گرفته نیز از پرسشنامه‌ای حاوی ۱۹ سوال از خبرنگاران با طیف پاسخ لیکرتی ۴ گزینه‌ای استفاده شد که در ادامه جدول اسکرپی پلات آن آورده شده است.

نمودار ۱: جدول اسکرپی پلات تقلیل ابعاد

چهار بعد:

افکار عمومی و واکنش اجتماعی	موانع شخصی خبرنگاری	ساختار آموزش آکادمیک و خبرگزاری‌ها	ساختار سیاسی قانونی و رسانه‌ای کشور
-----------------------------	---------------------	------------------------------------	-------------------------------------

جامعه آماری و نمونه‌گیری: ۲۲ نفر که با روش نمونه‌گیری در دسترس و گلوله‌برفی صورت گرفت. در این نمونه‌گیری سعی شد تا تنوع در رسانه مشغول به کار و گرایش‌های سیاسی و پست در سازمان رسانه‌ای لحاظ شود تا دایره نظرات وسیع‌تری را دربرگیرد. به دلیل حساسیت موضوع، خبرنگاران معمولاً حاضر به مصاحبه یا پاسخ به پرسش‌نامه نبودند یا همکاری‌ها ناقص صورت گرفت به همین دلیل اشیاع نظری این تحقیق تا ۲۲ نفر به طول انجامید. در ادامه فهرست افراد آورده شده است:

جدول ۱. فهرست جامعه آماری

ردیف	عنوان شغلی	محل کار	جهت‌گیری سیاسی
۱	سردبیر	باشگاه خبرنگاران جوان	اعتدال‌گرا
۲	سردبیر	خبرگزاری صداوسیما	اصول‌گرا
۳	سردبیر	شهر بورس	اصلاح‌طلب
۴	خبرنگار	سازمان امور مالیاتی	اصلاح‌طلب
۵	خبرنگار	خبرگزاری صداوسیما	اعتدال‌گرا
۶	خبرنگار	خبرگزاری تسنیم	اصول‌گرا

اصلاح طلب	سابق خبرگزاری صداوسیما	خبرنگار	۷
اعتدال گرا	پایگاه خبری سنا	سردبیر	۸
اصول گرا	خبرگزاری صداوسیما	خبرنگار	۹
اصلاح طلب	اقتصاد	سردبیر	۱۰
اعتدال گرا	رصد روز	سردبیر	۱۱
اصول گرا	وزارت نیرو	خبرنگار	۱۲
بی طرف	مستقل	خبرنگار	۱۳
اصولگرا	(درخواست مبتنی بر عدم اعلام ارگان)	خبرنگار	۱۴
اصلاح طلب	(درخواست مبتنی بر عدم اعلام ارگان)	سردبیر	۱۵
عدالت خواه	(درخواست مبتنی بر عدم اعلام ارگان)	خبرنگار	۱۶
اصلاح طلب	(درخواست مبتنی بر عدم اعلام ارگان)	سردبیر	۱۷
اصلاح طلب	نیکان رسانه و هفته نامه بورس	سردبیر	۱۸
اصلاح طلب	کارشناس علوم ارتباطات و استاد دانشگاه	کارشناس و مدرس	۱۹
اصلاح طلب	روزنامه نگار روزنامه اعتماد.	کارشناس رسانه و روزنامه نگار	۲۰
اصول گرا	استاد ارتباطات و هیئت علمی دانشگاه آزاد علوم تحقیقات	هیئت علمی	۲۱
اعتدال گرا	استاد حقوق در دانشگاه تهران و مشاور حقوقی یک سازمان رسانه ای کشور	استاد دانشگاه	۲۲

پایایی:

کدها به صورت کلی به ۲ مقوله اصلی چالش ها و فرصت ها تقسیم شد. نتایج اولیه کدگذاری و فرم و راهنمای کدگذاری در اختیار پژوهشگر دیگر و متخصص در این رشته گذاشته شد. پس از کدگذاری پژوهشگر دوم اعتبار آن با ضریب اسکات طبق فرمول $\Pi = \frac{PR(a) - pR(e)}{1 - PR(e)}$ محاسبه می شود. همچنین $OA(a) = \frac{\text{number of silimilar coding}}{\text{Number of encoding items}}$ محاسبه شده و $O(e)$ نیز از طریق $O(e) = \sum P_2^i$ به دست می آید. نتایج زیر نشان دهنده محاسبه ضریب اسکات است. (اصلاح چارچوب کدگذاری انجام شد و بار دیگر پایایی محاسبه شد). فرصت ها ۸۰٪، چالش ها ۷۱٪.

بحث:

پیش از هر چیز باید به اشتباه در تعریف و تشخیص مصداق روزنامه نگاری تحقیقی بین خبرنگاران و مدیران رسانه ای به عنوان مشکل پایه توجه کرد. مطابق مصاحبه با کارشناسان و روزنامه نگاران با سابقه و اساتید حوزه روزنامه نگاری و ارتباطات تعاریف مختلفی مانند «پژوهش مبنای هر روزنامه نگاری است و روزنامه نگاری تحقیقی به معنای تحقیق قضائی یعنی اینکه روزنامه نگار به لایه های آن پی ببرد و آن را به دادگاه ببرد. همچنین روزنامه نگاری تحقیقی با تحقیق قضائی متفاوت است» ارائه شد. از برآیند تعاریف می توان به چند ویژگی روزنامه نگاری تحقیقی رسید: ۱- جستجو و کشف مواردی که مخفی شده است ۲- به پیگیری قضایی و دادگاهی بیانجامد ۳- پروسه ای زمان بر و طولانی است ۴- با تحقیقات شخص خبرنگار انجام شده است.

از همین رو اولین چالش روزنامه نگاری تحقیقی خطای در تعریف است «در کشور ما بسیاری از تحقیقات ساده و اولیه خبرنگاری را جزء پرونده های تحقیقی به حساب می آورند». در مصاحبه با برخی خبرنگاران که به زعم خود و اطرافیان پرونده تحقیقی انجام داده

بودند مشخص شد، کار آنان صرفاً جستجوی عمیق تر اطلاعات بوده است. کارشناس ارتباطات و خبر نیز می‌گوید: «در کشور ما روزنامه‌نگاری تحقیقی را با روزنامه‌نگاری توسعه قاطی کرده‌اند اکنون مسئله‌ای که به ما از روزنامه‌نگاری تحقیقی می‌گویند ترکیب روزنامه‌نگاری توسعه، سازنده و تحقیقی است یعنی یک سبک ترکیبی است».

یکی دیگر از مشکلات ابهام در موضوع سوت‌زنی و تعاریف مختلف افشاگری است که می‌توان با ابهام در تعریف روزنامه‌نگاری تحقیقی نیز هم راستا دانست. این امر باعث شده تا رویکرد ثابتی در رویه قضایی وجود نداشته باشد، به همین ترتیب، برخورد در دادگاه با خبرنگاران متفاوت است «به نظر تا مشکل تعریف‌های واحد برای فرهنگ‌های مختلف حل نشود، راه به جایی نخواهیم برد. هر کسی می‌تواند خود را سوت‌زن بداند و هر قاضی می‌تواند طرف مقابل را دروغگو خطاب کند». خبرنگاران تجارب متفاوتی در خصوص رویه قضایی داشتند و برخوردهای متفاوتی با آنان شده بود. این پدیده حکایت از عدم روشن بودن موضوع سوت‌زنی در سطوح خبرنگاری و قضات دارد.

تحلیل یافته‌ها را بر اساس تقسیم‌بندی مذکور در قسمت روش شناسی به ۴ دسته تقسیم می‌شود:

۱- ساختار سیاسی رسانه‌ای و قانونی کشور:

الف) ساختار سیاسی: در کشورهایی که نظام حزبی منسجمی دارند روزنامه‌نگاران با پشتوانه حمایت حزبی، قانونی، معنوی و افکار عمومی حزب دست به افشاگری می‌زنند. اما در ایران به علت ابهام در وضعیت حزبی کشور و تخلیط و تداخل مرزهای میان جناح‌ها و احزاب، معمولاً خبرنگاران پشتوانه جناحی را مانند دیگر کشورها ندارند. ابتدائاً باید گفت که چالش دوم روزنامه‌نگاری تحقیقی ضعف نظام حزبی و مطبوعاتی کشور است.

یکی از کلیدواژه‌های پرتکرار در میان اظهار نظر خبرنگاران، عدم همکاری سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی در انتشار اطلاعات است. دسترسی به اسناد حکومتی یکی از حقوق مطبوعات است و اگر این اسناد توسط مقامی صالح، محرمانه و سری تلقی نشده باشد، دسترسی به آن‌ها بلامانع است اما اگر اسناد سری و محرمانه باشند، دسترسی به آنها مشمول استثنای حق دسترسی خواهد بود (ماده ۱۳ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات). اما تعریف و معیار خاصی برای تشخیص و تعریف حریم خصوصی و اسرار دولتی نداریم و با نوعی ابهام در این زمینه مواجه هستیم (حاجی، ۱۳۹۳، ۳۱). خبرنگاران معتقدند انتشار اطلاعات سالانه سازمان‌ها یا درخواست برای دسترسی به این اطلاعات، زمان‌بر و ناقص است. سلطانی‌فر و همکاران (۱۳۹۹) معتقدند که با وجود آنکه در قانون به دسترسی آزاد به اطلاعات تاکید شده است اما در مقام عمل به اشکال مختلف مقامات عمومی و دولتی مقاومت می‌کنند. بر اساس یافته‌های این مقاله ۴ دلیل اصلی مقاومت در برابر افشای اطلاعات شامل موارد ذیل است: ۱- ماهیت رفتاری در ماندگاری فرهنگ پنهان‌کاری سازمانی. ۲- سیاست‌زدگی اطلاعات در میان مسئولان سازمانی، اصحاب رسانه، شهروندان و بدنه دولت و حاکمیت ۳- فرهنگ دیوان‌سالاری سازمان با ماهیت سلسله‌مراتبی و ضد ریسکو اجتناب از اقرار به اشتباهات و پاسخگویی مردمی ۴- شرایط امنیتی در دهه اخیر در خاورمیانه مقاومت در برابر دسترسی به اطلاعات.

غیرشفاف شدن هرچه بیشتر سازمان‌ها در انتشار و ارائه اطلاعات سالیانه، راه را برای جرائم و فسادها بیشتر کرده و از طرف دیگر راه کشف، جستجو و تحقیق در این خصوص را مسدود می‌کند. سازمان توسعه و همکاری اقتصادی^{۳۵} اذعان دارد افشاگری‌های

³⁵ Organisation for Economic Co-operation and Development

روزنامه‌نگاران تحقیقی و تلاش‌های شفافیت مالی هر دو در مبارزه با فساد مفید هستند؛ اما هیچ‌کدام به‌تنهایی قادر نخواهند بود کشورها را برای مقابله با خطرات و آسیب‌پذیری‌های فساد به‌طور پایدار و نظام‌مند حفظ کنند (OECD © ۲۰۲۳).

یکی از فرصت‌های بسط و گسترش روزنامه‌نگاری تحقیقی قرار داشتن ایران به عنوان کشوری در حال توسعه است. به گفته مک کوایل، وظیفه اصلی رسانه در کشورهای در حال توسعه، بازتاب فرایند توسعه است (مک کوایل، ۱۳۸۳). معمولاً خبر توسعه به عنوان اخبار تاییدی و بازتاب فرایند توسعه است کمتر به نقد و به چالش کشیدن فرایند و پروژه‌های توسعه و حتی فسادها می‌پردازد. به همین منظور فرصتی بی‌نظیر برای روزنامه‌نگاری تحقیقی وجود دارد «ایران در حال توسعه است و هزاران پروژه در دستور کار قرار داد و ممکن است در بین این‌ها تخلفاتی نیز صورت می‌گیرد، در این کشور رسانه‌ها به عنوان نگهبان می‌توانند از این سبک بهره بگیرند». مسلماً نظارت بر روند توسعه به ایجاد دستور کار سیاست‌گذاران نیز می‌انجامد. نئیبنیان^{۳۶} (۲۰۱۸) معتقد است روزنامه‌نگاری تحقیقی تأثیر زیادی در قاره آفریقا دارد و در حال تنظیم دستور کار در آفریقا است. تنظیم دستور کار توانایی رسانه‌های جمعی برای جلب توجه عمومی و یا تصمیم‌گیرندگان به مسائل است. عملکرد تنظیم دستور کار این مراکز به خوبی با مدل کاتالیزور فلدشتاین^{۳۷} مطابقت دارد که بر اساس آن افشاگری‌های روزنامه‌نگاران تحقیقی به طور مستقیم به تغییرات در نظر عمومی منجر می‌شود.

ب) ساختار رسانه‌ای: بسیاری از تجارب پرونده‌های تحقیقی مانند رسوایی واترگیت با حمایت و پشتیبانی در ابتدا روزنامه WSJ^{۳۸} و سپس حمایت سایر روزنامه‌ها و تلویزیون آمریکا به نتیجه رسید. حمایت رسانه‌های جریان اصلی کمک‌کننده است. از نظر خبرنگاران در ایران صداوسیما اغلب، گزارش‌های پیگیرانه خود را پوشش داده و معمولاً از ورود به مسائل چالشی دیگر خبرنگاران خودداری می‌کند. «رسانه‌های دولتی زیر بار تهیه گزارش‌های تحقیقی نمی‌روند، خبرنگارانی که باید حرفه‌ای کار کنند در این شرایط ترجیح می‌دهند، فعالیت رسانه‌ای انجام ندهند». از برآیند مصاحبه‌ها و نظر کارشناسان، مدیران و خبرنگاران می‌توان علل ناکامی صداوسیما در ایفای نقش مثبت برای خبرنگاری تحقیقی را در موارد ذیل خلاصه نمود: ۱- احتیاط و محافظه‌کاری مدیران سازمان ۲- تعیین اولویت گزارش‌های تحقیقی خبرگزاری صداوسیما نسبت به دیگر خبرگزاری‌ها بر اساس اسناد بالادستی. «با توجه به سند محور شدن سوژه‌های خبری در خبرگزاری صداوسیما گزارشات تحقیقی بر آن اساس صورت می‌گیرد». ۳- سوگیری گزارش‌های تحقیقی بر علیه یکی از دو جناح اصلی کشور.

حمایت رسانه‌ای می‌تواند هم به تشکیل خواست عمومی هم به امنیت خبرنگار کمک کند «زمانی که صاحبان قدرت بدانند اگر به سراغ خبرنگاران و روزنامه‌نگاران بروند، صاحبان رسانه توجه افکار عمومی را به سمت ماجرا جلب می‌کنند و درباره ماجرا سکوت نمی‌کنند، با ترس و هراس بیشتری چنین می‌کنند و کمتر خبرنگاران را تهدید می‌کنند یا به آن‌ها آسیب می‌زنند». در سند گفت و گویی کمیسری حقوق بشر (۲۰۱۱) نیز راه‌های حفاظت سازمان‌ها از روزنامه‌نگاران را چنین بیان کرده است: ... جمع‌آوری و توزیع اطلاعات در گزارش‌ها و بیانیه‌های مطبوعاتی و غیره؛ جلب توجه عمومی ایجاد اجماع و درک عمومی برای نقش روزنامه‌نگاری و رسانه‌ها در جامعه مدرن.

ج) ساختار حقوقی: کارشناسان یکی از نقاط مثبت را وجود هیئت منصفه در جرایم مطبوعاتی می‌دانند. «در حوزه روزنامه‌نگاری و مطبوعات فقط هیئت منصفه را داریم که یکی از نقاط ترقی قانون مطبوعات و قانون اساسی کشور به حساب می‌آید، همچنین در سال ۱۳۹۹ قانون کاهش مجازات لحاظ شده و معمولاً در رویه قضایی جنبه حمایتی دارد». با این وجود، جرائم مطبوعاتی در روزنامه‌نگاری

³⁶ Ntibinyane Ntibinyane

³⁷ Feldstein

³⁸ The Wall Street Journal

تحقیقی با سبک‌های دیگر تفاوت اساسی دارد. به همین منظور با وجود تجدید و به‌روزرسانی قوانین حقوقی اما اختصاصی نبودن قوانین چالش محسوب می‌شود. خبرنگاران و مدیران رسانه‌ای نیز در میدان عمل، قوانین حمایتی را ناکافی می‌دانند. «قوه قضائیه بر دیدبانی رسانه‌ها و حمایت از سوت‌زنان و افشاگران فساد تاکید دارد اما این تاکید در مقام عمل مفید به حال روزنامه‌نگاران تحقیقی و افشاگر نیست و باید قانونی شفاف و روشن که حدود و ثغور و مصادیق آن کاملاً مشخص باشد». از همین رو «باید روزنامه‌نگاری تحقیقی به صورت اختصاصی ضوابط و مقررات جدیدی در حوزه مختف داشته باشد که جنبه توسعه‌ای و حمایتی داشته باشد و لازم است حداقل رژیم حقوقی و نظام حقوقی تبیین باشد اما این قوانین موضوعه می‌تواند کمک کند».

این حمایت می‌تواند به چند شیوه صورت پذیرد: شیوه اول حمایت از منابع اطلاعاتی است. روزنامه‌نگاران زمانی که قانونی برای حمایت از منابع آنها وضع نشده باشد، مجبور خواهند بود منابع اطلاعاتی خود را فاش کنند و در غیر این صورت محاکمه قانونی خواهند شد. تحقیقات نشان داده که به‌طور کلی، روزنامه‌نگاران حفاظت از منابع را به‌عنوان "نگرانی اصلی" در زمینه امنیت در نظر می‌گیرند (نیشیهیتا^{۳۹} و همکاران ۲۰۲۰). نتیجه اجبار به افشای منابع اطلاعاتی روزنامه‌نگاران، بر ضرر کسب اطلاعات خواهد بود. بعضی از منابع به خاطر ترس از افشای هویت شان، از حرف زدن امتناع می‌کنند. سایر منابع اعتماد خود را نسبت به روزنامه‌نگاران از دست می‌دهند (پریشان‌پور و همکاران، ۱۳۹۳).

دی‌سالوو^{۴۰} (۲۰۲۱) معتقد است امنیت ارتباطات خود و اعطای محرمانگی یا ناشناسی به منابع خود، چه در مصاحبه‌ها و چه به‌طور عمومی، اهمیت زیادی دارد. یکی از فرصت‌های موجود در عصر دیجیتال برای حفاظت از منبع SecureDrop است. SecureDrop به عنوان یکی از مفیدترین ابزارها برای اجرای این اصول حیاتی روزنامه‌نگاری و تأمین ناشناسی با سطح بالاتری از امنیت ظهور کرده است. به عبارت دیگر، این ابزار به روزنامه‌نگاران در محافظت از کار خود کمک می‌کند (آنگوین^{۴۱} ۲۰۱۷ و ثورسن^{۴۲} ۲۰۱۹). متأسفانه SecureDrop استفاده‌ای در میان روزنامه‌نگاران تحقیقی کشور ندارد.

اما راهکار دیگر برای حمایت از روزنامه‌نگاران، مربوط به رویه قضایی است. «در قانون اساسی برای قضات اصلی به نام اشتباه ناشی از قصور و اشتباه ناشی از تقصیر را داریم. در تقصیر اگر قاضی به صورت فاحش یک سری نکات را رعایت نکرده است، خودش مقصر و مسئول است و باید هزینه بدهد. اما اگر قصور است آنها را حکومت باید بدهد. اما در کشور ما چنین اصلی را برای روزنامه‌نگاران قائل نیستند». هینز و سرینیواسان^{۴۳} (۲۰۱۳) معتقدند حمایت از روزنامه‌نگاران باید به سطح بالاتری ارتقا یابد و در قانون توجه ملی قرار گیرد. ماهیت تهدیداتی که روزنامه‌نگاران با آنها مواجه هستند، به طور اجتناب‌ناپذیری نیازمند توجه و اقدام در سطوح بالاتر از اختیارات است.

مقایسه نظام حقوقی ایران و فرانسه نشان می‌دهد جرم نشر اکاذیب در مطبوعات از نظر مصادیق در حقوق ایران گسترده‌تر است. اگرچه در حقوق فرانسه این موضوع مربوط به تجاوز به حریم خصوصی شمرده و مصادیق جرم در قانون مدنی شناخته می‌شود، اما در حقوق ایران این موضوع گسترده‌تر بوده و به عنوان مصادیق کیفری نیز رای آن در نظر گرفته می‌شود. این موضوع در قانون ایران با عناوین گسترده‌تری چون قذف، افترا و توهین به طور بسیار زیادی مورد بررسی بوده که رویکرد گسترده‌تری را نشان می‌دهد (حاجی، ۱۳۹۳، ص ۱۰-۱۲). از نظر خبرنگاران و کارشناسان حقوقی، مصادیق و دایره متنوع نشر اکاذیب در قانون، به طور کلی کار

³⁹ Crete-Nishihata

⁴⁰ Philip Di Salvo

⁴¹ Angwin

⁴² Thorsen

⁴³ Sharath Srinivasan and Christof Heyns

خبررسانی آنلاین را با محافظه‌کاری خبرنگاران همراه می‌کند. چنین موضوعی به تبع، در روزنامه‌نگاری تحقیقی تاثیر بیشتری دارد؛ زیرا اصولاً کار روزنامه‌نگاری تحقیقی با شک و ریسک و اما و اگرهای بیشتری همراه است و معمولاً با اطلاعات پنهان‌شده سرکار دارد. همچنین احتمال نسبت دادن چنین جرم‌هایی در روزنامه‌نگاری تحقیقی بیشتر است (دهباشی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰-۱۲).

۲- ساختار آموزش روزنامه‌نگاری:

مهمترین دلیل ناآشنایی با روزنامه‌نگاری تحقیقی، فقدان یا ضعف آموزش کارگاهی و دانشگاهی در کشور عنوان شده است. خبرنگاران معتقدند که آموزش‌های روزنامه‌نگاری تحقیقی از کیفیت مناسبی برخوردار نیستند. «تربیت خبرنگاری به درستی در ایران صورت نگرفته و ضعف آموزش‌ها و پژوهش‌های آکادمیک از چالش‌های این رشته هستند». «معمولاً متخصصین اندک در این رشته نیز یا به صورت عملی به این کار اشتغال داشته‌اند یا صرفاً به مباحث نظری آن پرداخته‌اند. «هنوز در کشور اشخاصی که در این حوزه تخصص داشته و دو نمونه از این امر انجام داده باشند کم است».

یکی از مواردی که کیفیت پایین آموزشی را رقم می‌زند عدم استفاده از تکنولوژی نوین در آموزش روزنامه‌نگاری تحقیقی است. مبروک^{۴۴} و همکارش (۲۰۲۴) در پژوهشی به نام «نقش آموزش فناوری رسانه‌های جدید در تقویت حرفه‌ای شدن روزنامه‌نگاران تحقیقی عرب» به اهمیت این نتیجه می‌رسد که آموزش تکنیک‌های رسانه‌های جدید به بهبود مهارت‌های فنی روزنامه‌نگاران و افزایش توانایی‌های آن‌ها در استفاده از ابزارها و پلتفرم‌های جدید در کارهای تحقیقاتی کمک شایانی می‌کند. آموزش به افزایش توانایی روزنامه‌نگاران برای بهره‌برداری از شش ویژگی رسانه‌های جدید که توسط "لیستر"^{۴۵} و همکاران (۲۰۰۹) شناسایی شده‌اند، کمک می‌کند: دیجیتالی بودن، تعاملی بودن، هایپرتکست، مجازی بودن، پراکندگی (شبکه‌ای) و فضای مجازی (همان).

روزنامه‌نگاری تحقیقی سهم کمی در ادبیات علمی روزنامه‌نگاری دارد. از همین رو «موضوع باید کمی پخته‌تر شود، ادبیات نظری آن شکل گیرد، کتاب‌هایی نوشته و کارگاه‌هایی در این حوزه تشکیل شود». فقدان ادبیات نظری باعث شده چارچوب‌های حرفه‌ای صنفی مختص به روزنامه‌نگاری تحقیقی در ایران تضعیف شود. نمود این موضوع را در جای خالی روزنامه‌نگاری تحقیقی در اساسنامه انجمن صنفی روزنامه‌نگاران می‌توان مشاهده کرد. ادبیات باید با توجه به وضعیت سیاسی، اجتماعی و ساختار حاکمیتی و رسانه‌ای و مطبوعاتی کشور طرح‌ریزی شود. «مسائلی که با مکتب لیبرالیسم هماهنگ است با قوانین کشور ما که مطابق فرهنگ ایرانی اسلامی پاسخگو نیست. نیاز است به مدل خودمان بازگردیم و ببینیم در مکتب اسلام چه نقطه نظراتی برای کشف تخلفات وجود دارد و ببینیم آن را بومی‌سازی کنیم و مدلی برای روزنامه‌نگاری تحقیقی بهره‌گیریم».

۳- افکار عمومی و ارتباط اجتماعی:

ساختار جامعه مدنی مهمترین موضوع در شکل‌دهی و ارتباط با جامعه و افکار عمومی در روزنامه‌نگاری تحقیقی است. حمایت نهادهای مدنی موانع روزنامه‌نگاری تحقیقی را کمتر کرده و سازماندهی خبرنگاران را منجر می‌شود. بر اساس مدل خانیکی و همکاران، هم جامعه مدنی در تحول مطبوعات دخیل بوده است و هم مطبوعات نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه و شکل‌گیری جامعه مدنی دارند (خانیکی و همکاران، ۱۴۰۱). تاثیر کلی جامعه مدنی بر روزنامه‌نگاری تحقیقی به دو دسته تقسیم می‌شود: ۱- جهت‌دهی به موضوعات و انعکاس روشن خواست مردم ۲- حمایت از روزنامه‌نگاران به صورت سازمان‌یافته. (همان)

⁴⁴ Khalil A.M. Almabrouk, Hamed Adnan

⁴⁵ Martin Lister, Jon Dovey, Seth Giddings, Iain Hamilton Grant

موضوعات روزنامه‌نگاری تحقیقی معمولاً برای مردم جذاب هستند. نگاه خوشبینانه به کار خبرنگاران تحقیقی یک فرصت در گسترش و استقبال به این سبک است؛ زیرا منجر به حمایت و پیگیری نتایج و ایجاد کارزارها شده است. وضعیت سیاسی سال‌های گذشته باعث شده گزارش‌هایی از فساد اقتصادی استقبال بیشتری نزد افکار عمومی داشته باشند. اما عده‌ای از خبرنگاران نیز معتقدند نتایج کارهای آنان در افکار عمومی تاثیری ندارد. بیشتر این عده می‌گویند «به دلیل ناامیدی که از کارآمدی دولت‌ها در میان مردم شکل گرفته مردم خیلی به نتایج این گزارش‌های افشاگرانه و تحقیقی امیدوار نیستند». کلارپروت^{۴۶} (۲۰۰۵) نیز اشاره دارد زبان روزنامه‌نگاری تحقیقی بسیار صریح است زیرا اطلاعاتی را که پنهان می‌ماند، آشکار می‌کند. از سوی دیگر، این زبان بسیار ظریف است و ایده‌های جدیدی را به گونه‌ای معرفی می‌کند که بدون اینکه خوانندگان متوجه شوند، وارد ذهن آن‌ها می‌شود. هر دو جنبه تأثیر زیادی دارند: آشکار کردن موضوعات باعث جلب توجه مردم و ایجاد خشم می‌شود. انتقال ایده‌ها به شکل پنهانی نگرش‌ها را تغییر می‌دهد و مفاهیم موجود را به چالش می‌کشد. ترکیب هر دو جنبه به ساخت واقعیت‌های جدید کمک می‌کند. این همان چیزی است که روزنامه‌نگاری تحقیقی قصد دارد انجام دهد و افکار عمومی را شکل می‌دهد.

اما یکی از مواردی که در بسیاری از مقالات جدید به عنوان ویژگی روزنامه‌نگاری عصر جدید معرفی شده است، مشارکتی بودن است (لیستر و همکاران ۲۰۰۹). علاوه بر ابزارهای غیررسمی مانند SecureDrop، ساختارهای رسمی مثل سامانه سوت‌زنی نیز برای تقویت این رکن و ارتباط با مردم نیاز است. نکته مهم آنکه هنوز به صورت کامل در میان مردم شناخته شده نیست «قوانین سوت‌زنی در ابتدای امر باید میان اشخاص جا بیافتد و دستگاه قضا نسبت به آن آگاهی کافی را داشته باشد». وجود اجماع آرا در دستگاه قضا نسبت به تعریف و مصادیق سوت‌زنی و پیگیری سریع و مطلوب گزارشات مردمی نیز در درجه بعدی اهمیت است. بسیاری از کشورها قوانینی برای حفاظت از سوت‌زنی در کشور خود وضع کرده‌اند. میجرز^{۴۷} (۲۰۱۹) با اشاره به سندهای موجود در کنگره‌های اروپایی با مقایسه بین قوانین حمایتی از سوت‌زن‌ها در کشورهای اروپا چنین نتیجه می‌گیرد که حفاظت از سوت‌زن‌ها تنها مسئله قانونی نیست، بلکه نیاز به تغییر نگرش‌های اجتماعی نسبت به افشای اطلاعات نیز وجود دارد، که اغلب افراد را از گزارش اطلاعات حیاتی باز می‌دارد. باید توجه داشت فرهنگ نهی از منکر در جوامع اسلامی بستر مناسب‌تری برای جا انداختن سامانه سوت‌زنی است و باید از آن بهره برد. طاهرپور کلانتری و همکاران (۱۴۰۱) نیز در پژوهش خود پیشنهاد می‌دهند برای بهبود و تحقق عامل اخلاق، مدیران سازمان نسبت به افزایش تعامل و ارتباط بین کارکنان با هم و کارکنان و مدیران با هم، فضایل اخلاقی، توجه به مسائل مذهب و دین، دعوت به امر خیر، صمیمیت، انتقادپذیری، و غیبت نکردن به اندازه کافی وقت، هزینه و تلاش صرف نمایند.

۳- دیگر موانع و فرصت‌های خبرنگار تحقیقی:

زمان بر و چالشی بودن پرونده تحقیقی باعث می‌شود تا اصطلاحاً پرهزینه باشد «روزنامه‌نگار تحقیقی برای ارائه گزارش ممکن است حدود دوماه الی سه ماه همین یک پرونده باشد و متمهم شود به اینکه کار نمی‌کند». عدم حمایت مالی خبرگزاری‌ها و سازمان رسانه‌ای از خبرنگار، پرونده‌های تحقیقی را دچار اختلال می‌کند «متأسفانه با توجه به شرایط اقتصاد رسانه و همینطور جامعه خبرنگاری و روزنامه‌نگاری تحقیقی در اولویت‌های چندم رسانه‌ها قرار گرفته». وایزبور^{۴۸} نیز در پژوهش چالش‌های روزنامه‌نگاری تحقیقی (۲۰۰۲) روزنامه‌نگاری تحقیقی می‌تواند به بسیاری از سیاستمداران آسیب بزند و به تبع آن، اقتصاد سازمان‌های خبری را تحت تأثیر قرار دهد. خبرنگاران تحقیقی تنها می‌توانند تخلفات را فاش کنند تا زمانی که این یافته‌ها بر تبلیغ‌کنندگان یا منافع کارفرمایان آن‌ها

⁴⁶ Claprot

⁴⁷ Majors

⁴⁸ Silvio Waisbord

تأثیر نگذارد. رابرت روزنتال^{۴۹}، سردبیر سابق و مدیر اجرایی مرکز گزارش‌گری تحقیقی، گفته است که برخی از اتاق‌های خبر اصلی تمام شده‌اند و برخی از بین رفته‌اند (هوستون، ۲۰۱۰). در رقابت‌های سیاسی تامین هزینه کار پرونده تحقیقی فراهم‌تر است و می‌توان جزء فرصت‌ها به شمار آورد. البته این رقابت‌ها گاهی به بروز بی‌اخلاقی منجر می‌شود.

«در رقابت‌های سیاسی اخلاق کنار گذاشته می‌شود و برای از میان برداشتن حتی پرونده‌سازی هم انجام می‌دهند». چنین رفتاری بدبین شدن مقام قضائی به سوت‌زنی و افشاگری را به دنبال دارد «سلیقه استفاده از روزنامه‌نگاری تحقیقی کار را خراب می‌کند و دست مقام یا حوزه های قضائی را نسبت به برخورد محدود کند». وایزبور (۲۰۰۲) به این موضوع اشاره می‌کند که روزنامه‌نگاری تحقیقی ناگزیر با انتظارات و اخلاقیات متضاد روبرو است. مسائل اخلاقی متعددی مطرح می‌شود، مانند اینکه چقدر روزنامه‌نگاری می‌تواند در جستجوی پاسخگویی پیش برود بدون آنکه حقوق حریم خصوصی را نقض کند.

میزان بازدید میلیونی و انتشار سریعتر و همه‌جانبه در شبکه‌های اجتماعی، فرصتی بی‌بدیلی برای تسریع عمومی شدن موضوع پرونده‌های تحقیقی است. «رسانه‌های اجتماعی جایی است که روایت‌های خبری را می‌سازند» (نک، موراو^{۵۰}، ۲۰۱۵). «توانایی بالقوه و فعلیت‌یافته شبکه‌های اجتماعی در تقسیم و تبادل حجم عظیمی از اطلاعات و اخبار است» (شپرد^{۵۱}، ۲۰۱۵، کوزکیس^{۵۱}). همچنین شبکه‌های اجتماعی شکل‌گیری حوزه عمومی را تسهیل و تسریع می‌کند. «هدف اصلی حوزه عمومی این است که میان شهروندان درباره خیر مشترک بحث‌های انتقادی عقلانی صورت گیرد و این امر به صورت‌بندی اقداماتی که در جهت منافع عمومی عمل می‌کند منتهی شود» (مهدی‌زاده، ۱۳۸۳). شکل‌گیری کمپین‌های ضد فساد و کارزارها نمونه عملی شدن حوزه عمومی شکل گرفته در فضای مجازی است.

اما چالش اصلی فضای مجازی برای روزنامه‌نگاری تحقیقی تسهیل رواج دروغ، شایعات و اخبار جعلی است. ارائه هر دو نوع اطلاعات غلط (غلط‌رسانی و دروغ‌رسانی^{۵۲}) در فضای شبکه‌های اجتماعی رواج یافته است. تا جایی که محققان معتقدند با وجود آنکه پروپاگاندا و انتشار شایعات اخبار زرد در تمامی مراحل ارتباط بشر وجود داشته است اما هیچ‌کدام از این بسترها، مانند شبکه اجتماعی فضای مهبیایی برای انتشار اخبار جعلی نیست (آزادی و همکاران، ۱۴۰۰). «خصوصاً»، «کارکردها» و «تأثیرات» شبکه‌های اجتماعی دیجیتال گویای آن است که این شبکه‌ها می‌توانند مهمترین و موثرترین بستر جریان‌سازی در راستای رواج اخبار جعلی باشند» (بشیر و شاکری، ۱۴۰۲).

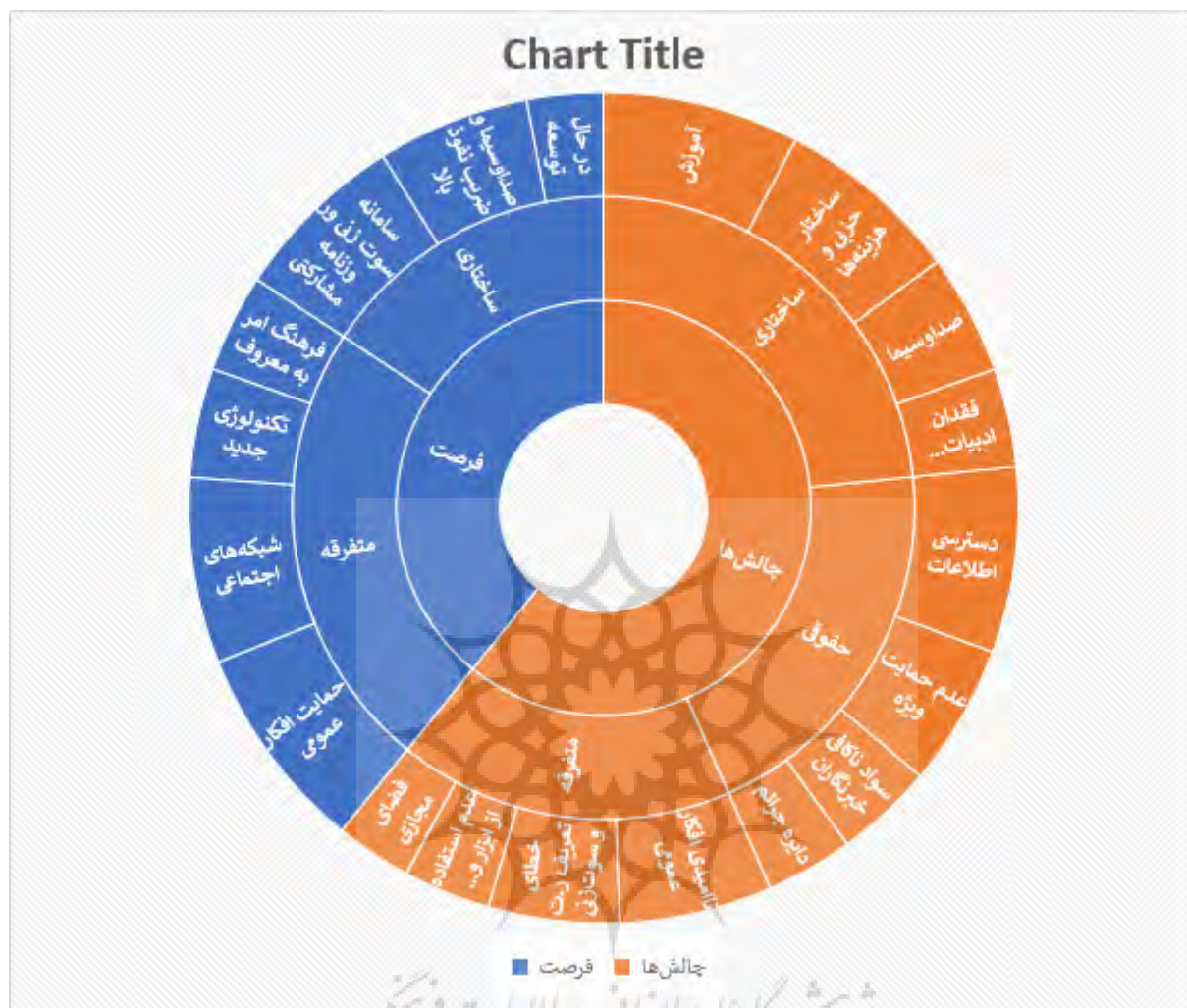
می‌توان نمودار چالش‌ها و فرصت‌های استخراج شده را به نسبت تکرار مفاهیم در مصاحبه‌های کارشناسان، خبرنگاران، سردبیران و مدیران روزنامه‌ها و اساتید دانشگاه استخراج شد چنین ترسیم کرد.

⁴⁹ Robert Jon Rosenthal

⁵⁰ RR Mourao

⁵¹, Donsbach, Chethan, Kuskis.

⁵² Misinformation and disinformation

نمودار ۲. چالش‌ها و فرصت‌های استخراج شده به تناسب تکرار و اهمیت موارد گفته شده در مصاحبه‌ها

توضیحات جدول: تعداد کلیدواژه‌های تکرار شده در فرصت‌ها و چالش‌های خبرنگاران تفاوت حجم اشغال شده قسمت‌های مختلف را نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها:

ابتدائاً می‌توان گفت چالش‌های روزنامه‌نگاری تحقیقی از فرصت‌ها در کشور بیشتر است و نیازمند تلاش و برنامه‌ریزی برای اصلاح رویه است. در وهله اول، قراردادن ایران به عنوان کشوری در حال توسعه فرصت‌های زیادی پیش روی خبرنگاران تحقیقی می‌گذارد. این فرصت با فراهم شدن امکان دسترسی به اطلاعات و داده‌ها امکان شکوفایی دارد. همچنین بودکست بزرگ و فراگیری مانند صداوسیما که ضریب نفوذ بالایی در کشور دارد، امکان رواج و مسئله‌سازی در افکار عمومی را داراست. دیگر امکان مختص کشور ما سامانه سوت‌زنی است که سامانه باید پلی بین خبرنگاران و روزنامه‌نگاران تحقیقی با مردم برای دریافت اطلاعات فسادها باشد. این سامانه بستر مناسبی از رسانه‌های مشارکتی است. همچنین فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر فرصت مهمی برای تقویت و استفاده

از سامانه سوت‌زنی در بین عموم دارد. نهایتاً اینکه ابزارها و تکنولوژی جدید می‌تواند دسترسی به اطلاعات، افزایش اطمینان و حفاظت از آن و رواج و انتشار آن را بهبود بخشد و شکل‌گیری سپهر عمومی نیز با فضای مجازی آسان‌تر است.

معضل اولیه فقدان تدقیق تعریف مفاهیمی مانند روزنامه‌نگاری تحقیقی، افشاگری، سوت‌زنی و ... در ادبیات روزنامه‌نگارانه است. این امر منجر به یکدست نبودن رویه قضایی، ناآگاهی خبرنگاران از چارچوب توانایی و محدودیت‌ها و تخلیط پرونده‌های تحقیقی است. قسمت از این سردرگمی مفهومی نیز به فقدان نظریه‌پردازی بومی و متناسب با ساختار فرهنگی و قانونی کشور مربوط می‌شود. پیشنهاد اولیه تدقیق و شفاف‌سازی این مفهوم ابتدائاً در حوزه آکادمیک است. این امر باعث می‌شود تا در آئین‌نامه حزبی، رویه قضایی و چارچوب قانونی و در شناخت خبرنگاران و نهایتاً شناخت مردم (سوت‌زنی) را یکسان کرده و روزنامه‌نگاری تحقیقی تسهیل شود.

موضوع دوم ضعف در ساختار سیاسی و حزبی است. در قانون حمایت ویژه‌ای برای روزنامه‌نگاری تحقیقی ایجاد نشده است و دایره جرائم بیشتر در نظام حقوقی ایران، عدم انتشار اطلاعات سازمان‌ها و عدم حمایت صداوسیما مشکلاتی دیگر مرتبط با ساختار است. همچنین نظام حزبی کشور به دلیل عدم انسجام‌یافتگی قانونی مانند دیگر کشورها، باعث می‌شود حمایت‌های حزبی نیز کاهش یابد. حمایت حزبی در پرداخت هزینه، حمایت قانونی و حمایت افکار عمومی تاثیرگذار است. ساماندهی وضعیت حزبی و اصلاح قانونی (قضات و دسترسی اطلاعات) و انعطاف بیشتر صداوسیما در حمایت از خبرنگاران از پیشنهاد‌های این حوزه است.

موضوع سوم در خصوص افکار عمومی و شبکه‌های اجتماعی است. وضعیت نابسامان اقتصادی و اخبار فساد و رانت در کشور، ناامیدی مردم حتی از پرونده تحقیقی را رقم زده است. نهایتاً اینکه این موضوعات و پیشنهادات نیازمند تحقیقات بیشتری است که بتواند اثربسنجی نتایج تحقیقی بر افکار عمومی را به صورت آماری مستند کند. همچنین اطلاع و حضور در محکمه قضایی و مشاهده و مصاحبه با قضات می‌تواند راهگشای رویکرد کلی قضایی به روزنامه‌نگاری تحقیقی باشد تا بتواند محدودیت‌های پژوهش حاضر راه برطرف کند.

چالش‌های پیش روی روزنامه‌نگاری تحقیقی در کشور بیش از فرصت‌هاست. اصلاح این رویه از تعریف واحد از سوت‌زنی و روزنامه‌نگاری تحقیقی آغاز شده و به اصلاح ساختار سیاسی و حقوقی و رواج سوت‌زنی در افکار عمومی ختم می‌شود. ایران مشابه کشورهای حوزه خاورمیانه ضعف جدی در ارائه اطلاعات داشته و ساختار سیاسی غلبه و تسلط بیشتری بر خبرنگاران دارد. روزنامه‌نگاری تحقیقی در ایران مانند عربستان هنوز به بلوغ نرسیده است (المنیا ۲۰۱۷). همچنین ساختار مالکیت رسانه‌ها در ایران مانند نیجریه، روزنامه‌نگاری تحقیقی را تضعیف می‌کند. همچنین رویکرد اختصاصی با استفاده از فناوری‌های مدرن نیاز اصلی برای ارائه چشم‌انداز بهتر در حوزه روزنامه‌نگاری تخصصی برای کشور است. بازسازی آموزش روزنامه‌نگاری در ایران به مانند نیجریه با شرایط اقتصادی نامناسب کشور و فسادهای درون سیستم، عامل شکل‌دهی به افکار عمومی در آینده به‌عنوان نگرهبان است. استفاده از ابزارها و فناوری‌های جدید برای محافظت از منابع اطلاعاتی نیز خلا جدی روزنامه‌نگاری ایران و نیجریه است (اوبینانکیا^{۵۳} و همکاران ۲۰۲۰).

⁵³ Onyenankeya, Kevin; Salawu, Abiodun

منابع:

- ادیبان، مهدی، کیا، علی اصغر (۱۳۹۸). تاثیر روزنامه‌نگاری همراه بر افزایش قدرت افکار عمومی: بررسی انعکاس خبری انفجار داتا دربار در پاکستان، *فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین*، سال پنجم، (۱۹) ۱۷، ۱-۲۹.
- اسدی، عباس (۱۳۹۱). نقش روزنامه‌نگاری تحقیقی در گسترش رفاه اجتماعی، *فصلنامه جامعه فرهنگ و رسانه*، شماره دوم اسلام‌پناه، علی (۱۳۹۷). رویه قضایی به منزله منبع حقوقی، *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، دوره (۲۱) ۸۴، ۱۰۲-۱۲۱.
- بصیریان جهرمی، حسین، لطفی، عباس (۱۴۰۰)، تحلیل سلسله مراتبی فازی موانع و چالش‌های شکل‌گیری خبرنگاری تحقیقی در صداوسیما، *فصلنامه وسائل ارتباط جمعی و رسانه*، سال ۳۳ ام ۲، ۳۴-۵۶.
- پیریشان، جابر، سلمان پور، امیر (۱۳۹۳)، بررسی حمایت از منابع روزنامه‌نگاری در نظام‌های حقوقی. *علوم خبری*، ۱۰ (تابستان)، ۴۵-۶۰.
- جاوید، محمد جواد، شاهمادی، عصمت (۱۳۹۴)، تعهد رسانه در قبال شفافیت قضایی. *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی*.
- جلالی، محمد (۱۳۹۴)، مؤلفه‌های رسانه آزاد در پرتو رویه قضایی. *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، ۱۸ (۶۹)، ۱۰۷-۱۴۰.
- جی باران، استنلی، کی دیوبس، ندیس (۱۳۹۷). نظریه‌های ارتباط جمعی، ترجمه محسن شاکری نژاد، تهران: انتشارات دانشگاه صداوسیما.
- حاجی، زهرا (۱۳۹۳). بررسی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات و آثار آن در نظام حقوقی مطبوعات، *فصلنامه علوم خبری*، ۹، ۱۰۹-۱۲۵.
- خانی والی‌زاده، سعید (۱۳۹۸). کنوانسیون‌های دسترسی به اطلاعات در پرتو حقوق فرانسه، *فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، ۳(۲۳)، ۱۲۹-۱۴۲.
- دارآفرین و همکاران (۱۴۰۱). تدوین الگوی مناسب نقش گروه‌های فشار در شکل‌دهی خط مشی عمومی ایران، *فصلنامه مجلس و راهبرد*، ۱۰۷، ۳۱-۵۶.
- دهباشی، مسعود، دهباشی، پروین (۱۳۹۷). بررسی تطبیقی جرم نشر اکاذیب در مطبوعات در حقوق ایران و فرانسه، دومین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در مدیریت و حقوق.
- زارع کهن، نفیسه، و همکاران (۱۳۸۸). بررسی وضعیت جامعه مدنی و تحول مطبوعات در شش دوره انقلاب اسلامی ایران، *فصلنامه مطالعات رسانه‌ای*، ۳(۱۷)، ۱۲۱-۱۴۲.
- ساعتی، منصور (۱۳۹۹)، موانع ساختاری و حرفه‌ای نظارت رسانه‌های بر کنش دولت در ایران. *فصلنامه مطالعات فرهنگ-ارتباطات*، ۲۱(۵۰)، ۳۳-۶۶.
- ساعی، محمدحسین، آزادی، محمدحسین، البرزی، هادی (۱۴۰۰). راهکارهای مقابله با اخبار جعلی در سازمان‌های خبری و رسانه‌های ایران، *فصلنامه وسائل ارتباط جمعی و رسانه*، ۲، ۵۶-۷۱.
- شاکری، محمدعلی؛ بشیر، حسن (۱۴۰۲). جریان‌سازی شبکه‌های اجتماعی دیجیتال در قالب رواج اخبار جعلی *دوفصل‌نامه رسانه و فرهنگ*، ۱، ۵۵-۷۲.
- شهبابی، محمود، هاشم‌پور، مریم (بهار ۱۴۰۰). رسانه‌های اجتماعی و بازنمایی فساد، مطالعه بازنمود فساد توسط کاربران ایرانی در شبکه اجتماعی اینستاگرام، *فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۲، ۱۷-۳۲.
- ظاهرپور کلانتری، حبیب الله، علی‌پور، حسن، شعبان‌زاده آهندانی، صاحب (۱۴۰۱)، عوامل فردی موثر بر تمایل به نهی از منکر و سنجش آن در فساد اداری. *پژوهش‌های مدیریت و برنامه‌ریزی*، دوره ۳۵ شماره ۱ صفحات ۶۱-۸۰.
- گروه راهبری و اجرایی مجلس شورای اسلامی آذرماه (۱۴۰۱)، گزارش تحقیق و تفحص پرونده فولاد مبارکه.
- گزارش سالیانه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از نرخ تورم در سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۱، https://www.cbi.ir/Inflation/Inflation_FA.aspx
- لازار، ژودیت، ترجمه مرتضی کتبی، (۱۴۰۱). افکار عمومی، تهران، نشر نی چاپ سوم. صفحه ۵۵-۲۷

لالمی، شیده و همکاران. (۱۳۸۸-۱۳۸۹). موانع و چالش‌های شکل‌گیری روزنامه‌نگاری تحقیقی در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.

مک‌کوایل، دنیس (۱۳۸۸). کتاب درآمدی بر نظریه‌های ارتباطات جمعی، ترجمه پرویز اجاللی، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها. یعقوبی، محدثه و همکاران. (۱۳۹۹)، بررسی چالش‌های قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات از منظر اساتید ارتباطات و اصحاب رسانه. مطالعات رسانه‌های نوین. صفحه ۵۵-۳۷.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References:

- Adiban, M & Kia, A. (2018). The impact of mobile journalism on increasing the power of public opinion: a review of the news coverage of the Data Darbar explosion in Pakistan, *New Media Studies Quarterly*, Year 5, (19) 17, 1-29.
- Asadi, A. (1391). The role of investigative journalism in the development of social welfare, *Culture and Media Society Quarterly*, Number 2.
- Scheffrin, A. (2014) *Global Muckraking 100 Years of Investigative Journalism from around the World*, New York City, the New Press.
- Basirian Jahormi, H & Lotfi, A. (۲۰۲۱), fuzzy hierarchical analysis of the obstacles and challenges of the formation of investigative journalism in radio and television, *Mass Communication and Media Quarterly*, year 2013, 34-56.
- Dar Afrin & colleagues (۲۰۲۲). Developing a suitable model for the role of pressure groups in shaping Iran's public policy, *Majlis and Strategy Quarterly*, 107, 31-56.
- Dehbashi, M & Dehbashi, P. (2017). Comparative study of the crime of publishing falsehoods in the press in Iranian and French law, the second national conference on modern researches in management and law.
- Huge de Burgh. (2005) *The Investigative Journalism Context and Practice*, London, Routledge.
- Haji, Z. (2013). Review of the law of publication and free access to information and its works in the legal system of the press, *Journal of Science News*, 9, 109-125.
- Islampناه, A. (2017). Judicial procedure as a legal source, *Legal Research Quarterly*, Volume (21) 84, 102-121.
- Jalali, M. (2014), components of free media in the light of judicial procedure. *Legal Research Quarterly*, 18(69), 107-140.
- J Baran, S. J., & Deobs, K. (2017). *Theories of mass communication* (M. Shakrinejad, Trans.). Tehran: Sada Osima University Press.
- Javed, M & Shahmoradi, E. (2014), media's commitment to judicial transparency. *Public Law Research Quarterly*.
- KhaniValizadeh, S. (2018). Conventions on access to information in the light of French law, *Comparative Law Research Quarterly*, (23) 3, 129-142.
- Lazar, J & translated by Katabi, M. (۲۰۲۲). *Public Opinions*, Tehran, Nei Publishing House, third edition. Page 27-55
- Lalami, Sh & Farqani, M & Afkhami, H. (۲۰۰۹-۲۰۱۰). Obstacles and challenges of the formation of investigative journalism in Iran, master's thesis of Allameh Tabatabai University.
- McQuail, D. (2008). *An introductory book on mass communication theories*, translated by Parviz Ajjali, Tehran: Center for Media Studies and Research.
- Parshan, J & Salmanpour, A. (2013), investigation of support for journalistic sources in legal systems. *News Sciences*, 10 (Summer), 45-60.
- Protest, D. L., Cook, F. L., Curtin, T. R., Gordon, M. T., Leff, D. R., McCombs, M. E., & Miller, P. (1987). *The impact of investigative reporting on public opinion and policymaking: Targeting toxic waste*. Oxford: Oxford University Press.
- Sa'i, M & Azadi, M & Al Barzi, H. (۲۰۲۱). Strategies to deal with fake news in Iranian news organizations and media, a quarterly journal of mass communication and media. 2, 56-71.
- Sa'i, M. (2019), structural and professional obstacles of media monitoring of government action in Iran. *Quarterly Journal of Culture-Communication Studies*, 21(50), 33-66.
- Shakri, M & Bashir, H. (2022). The flow of digital social networks in the form of the spread of fake news *Journal of Media and Culture*, 1, 55-72.

- Shahabi, M & Hashempour, M. (Spring ۲۰۲۱). Social media and the representation of corruption, a study of the representation of corruption by Iranian users on the Instagram social network, Quarterly Journal of the Iranian Association for Cultural and Communication Studies, 2, 17-32.
- Shannon C & McGregor. (2019) social media as Public Opinion: How Journalists Use social media to Represent Public Opinion, Los Angeles, journalism 20(8), 1070-1086.
- The steering and executive group of the Islamic Council of December (۲۰۲۲), report on the investigation of the Mobarake steel case.
- The annual report of the Central Bank of the Islamic Republic of Iran on the inflation rate in the years 1398 to 1401, (https://www.cbi.ir/Inflation/Inflation_FA.aspx).
- Waisbord Silvio, 56 U. Miami. L. Rev. 377 (2002). The Challenges of Investigative Journalism. Available at: <https://repository.law.miami.edu/umlr/vol56/iss2/6>
- Yaqoubi, M & Soltanifar, M & Jafari, A & Salmanzadeh, J. (2019), examining the challenges of publication law and free access to information from the perspective of communication professors and media people. New media studies. Page 27-55.
- Zare Kohn, N & Khaniki, H & Mozafari, A. (۲۰۰۹). Investigating the state of civil society and the evolution of the press in the six periods of the Islamic revolution of Iran, Media Studies Quarterly, (17)3, 142-121.

